

¿Cap a una Pedagogia de la Diversitat?

Mercè Pallejà *

Se'n parla a les revistes pedagògiques i als documents oficials dels organismes responsables de l'educació. La Pedagogia de la Diversitat, l'Escola de la Diversitat... Es deixa en la ment del lector o lectora la llavor d'una expressió ambigua, polisèmica, amb la porta oberta a poder projectar, en cada cas, la diversitat més coneguda, o més punyent, o més carregada de significat.

Parlar del concepte *Pedagogia de la Diversitat* en les condicions actuals, em sembla arriscat. Almenys parlar amb precisió i perfecte delimitació conceptual. Aquest és el sentit de l'interrogant de l'encapçalament. Personalment, tinc la impressió que és quelcom, una línia de reflexió, un embrió de paradigma pedagògic -i potser quelcom més que pedagògic- que s'està formant. A partir d'aquest dubte, d'aquesta indefinició parcial, penso que es poden obrir finestres per copsar les possibilitats utòpiques, teòriques i pràctiques que ens pot suggerir una Pedagogia de la Diversitat.

Momentàniament es pot des- centrar l'atenció del concepte «Pedagogia» -tot suposant que hi ha molta informació i molt contrastada- i centrar-la en el concepte «Diversitat». Sense oblidar, però, el determinatiu existent entre els dos conceptes que aporta un enllaç que permet excloure, d'entrada, les significacions aparentment incompatibles.

Diversitat. Amb majúscula, substantiva, singular. Sembla que la paraula centra la substantivitat de ser divers, de ser no-igual, no-un. La Diversitat apareix com un fenomen carregat d'entitat. Però és un terme de relació. Diversitat respecte de què? Per un procés immediat d'associació, pensem en els conceptes *Igualtat* i *Unitat* com a complementaris i antagonics. Diversitat doncs respecte d'algun *Igualtat*, que deu estar relacionada amb una *Unitat* més o menys explícita. Repetim, quina Diversitat? (tenint en compte la relació amb Pedagogia) Teòrica? Metodològica? Sistemàtica? Organitzativa? Humana? Sense renunciar a d'altres modalitats de diversitat, triaré, provisionalment, la diversitat humana. Podria argumentar que la Pedagogia ja estudia la seva pròpia diversitat interna.

Conjunturalment, doncs, em centro en una Pedagogia de la Diversitat Humana. Es pot enfocar el terme reconsiderant els estudis sobre la Diversitat Humana des de la particular visió pedagògica. És el que ha fet en

* Mercè Pallejà és professora de l'Escola Universitària de Magisteri (Barcelona).

certa manera la Pedagogia Diferencial. Potser la reflexió es podria portar a un terreny de tipus lògic, i pensar en una Pedagogia fonamentada en una lògica de la Diversitat. O sigui, pensar en una Pedagogia de la Diversitat com un conjunt de maneres de pensar i de fer organitzades sobre una lògica de la Diversitat¹.

Seguint les reflexions a nivell de conjectures, podríem pensar en una altra Pedagogia organitzada sobre una lògica de la Igualtat. Quedi clar, d'entrada, que les dues lògiques no són incompatibles, sinó antagonistes-complementàries, i, possiblement, concurrents.

Apliquem la lògica de la Igualtat en l'àmbit pedagògic. Aquesta lògica partiria d'alguna formulació del tipus «Tots els éssers humans són iguals». Es tracta d'una premissa acceptada universalment per un consens generalitzat, amb el suport dels organismes internacionals i recollida en les constitucions dels estats democràtics. Aquesta igualtat es concreta en una igualtat de drets. Igualtat, que, en el moment històric de la seva aparició, es pot considerar re-

volucionària respecte de situacions anteriors de diversitat discriminatòria a determinats grups humans: dones, infants, persones grans, estrangers, malalts, etc. A la institució escolar es concreta en l'*accés de tota la ciutadania a l'escola* i en la configuració de gran nombre d'actuacions que beneficïen *critèris d'homogeneïtat*: agrupaments homogenis d'alumnes, bàsicament per criteri d'edat, nombroses propostes de treball fetes a col·lectius d'alumnes excepcionals i dels alumnes de desenvolupament lent, visió «problematitzadora» dels alumnes que s'aparten de l'homogeneïtat... Si portéssim la lògica de la igualtat a extrems insensats, s'arribaria a la homogeneïtzació i la negació de les diferències.

Dins aquesta lògica, el concepte «integració» hi encaixa amb matisos especials. Els nens i les nenes «diversos» (considerats diversos abans de la promulgació de les propostes igualitàries) s'han d'incorporar a unes institucions que tenen funcionaments ja organitzats i amb certa «solera» (amb el que té de positiu, d'experiències arrelades i de negatiu, inèrcies d'actuació). S'aporten recursos i mitjans diversos, però *no es modifica substancialment el sistema educatiu al qual se'ls integra*.

«Sense la valoració social de les diferències, la justícia procedeix uniformant i amb aquest procediment, més que eliminar

(1) Sobre la lògica de la Igualtat i la lògica de la Diversitat, he recollit aportacions de l'Ana Sánchez: «Ciencia para las chicas: paradojas del modelo integracionista», ponència presentada a les III Jornades Internacionals de Coeducació, València, octubre 1991.

les injustícies, s'aconsegueix, sobretot, separar els individus de les seves fonts d'originalitat»². Els perills de les integracions indiscriminades són denunciats sovint des de diferents grups de diversitat.

La lògica de la Diversitat partiria de la premissa «Tots els éssers humans són diferents». L'evolució del pensament, de la ciència i dels llenguatges en aquest -desigual- moment evolutiu de la humanitat, porta a constatar nombrosos factors de diferència d'uns éssers humans a uns altres, i de cada ésser humà respecte de si mateix en el decurs del seu procés evolutiu. També hi ha en aquest moment elements suficients per no identificar diferència amb discriminació ni amb infravaloració de les persones amb determinats trets diferencials.

En l'àmbit pedagògic, la lògica de la Diversitat s'ha aplicat sovint amb criteris negatius: els que «no segueixen», els que «no se n'enteren», els que no poden passar... De fet, els recursos que s'han institucionalitzat per als alumnes diversos han estat quasi sempre dirigits a les insuficiències de nivell, i no pas a les diferències qualitatives. L'escola també ha creat una diversitat interna, basada en criteris diversos, com la competitivitat (només un pot ser el primer).

(2) Librería de Mujeres de Milán (1991) *No creas tener derechos*. Madrid, Horas y Horas.

L'aplicació que desitjaríem seria «a cada persona segons les seves característiques i necessitats». Si aquesta premissa la proposem conjuntament amb la premissa igualitària «tothom té el mateix dret al desenvolupament de les possibilitats personals», comencen a veure's els complexos processos que comporta plantejar *la igualtat de drets en diversitat de situacions*; i les dificultats per organitzar plantejaments, recursos i actuacions necessàriament diversificats. És una de les qüestions cabdals de la Pedagogia de la Diversitat: com podria ser la interactuació mútua entre les dues lògiques, en quins nivells i àmbits, amb quines estructures organitzatives que poguessin ser creatives, etc. En aquesta dialògica Igualtat-Diversitat, tindria molt sentit, pensant en els aspectes pedagògics, el concepte *interadaptació*³. Aquest concepte seria la contrapartida del concepte «integració» en aquesta proposta d'una lògica més complexa. Interadaptació que implicaria *adaptació mútua* entre les característiques de les institucions educatives i els projectes pedagògics, per una banda, i les característiques dels alumnes per una altra. Aquesta interadaptació pot portar, a la

(3) El concepte *interadaptació* procedeix del treball d'Agelet, J.; Colomer, C.; Lloret, C. (1985) *Reflexions i propostes sobre la integració a l'EGB*. Barcelona, ICE Universitat Autònoma (treball no publicat).

llarga, a la transformació de l'escola. I, evidentment, està relacionada amb el canvi social, amb la cosmovisió de cada societat respecte de la seva pròpia heterogeneïtat humana, cultural, sexual, religiosa, racial, etc. Aquesta idea és recollida de manera gràfica en nombroses publicacions franceses (recordem que a França l'expressió «escola de la diversitat» es refereix bàsicament a l'escola que acull alumnes de diverses cultures i ètnies):

«L'escola no estarà regida per la Diversitat més que si la trobada interètnica no arriba a ser ella mateixa una escola per la diversitat de la societat sencera»⁴.

Potser en aquest moment històric, les aportacions que vénen de la lògica de la Diversitat són especialment ben rebudes per contrast amb una situació anterior en què l'èmfasi ha estat en les aportacions igualitàries. En tot cas, per una Pedagogia de la Diversitat, les demandes i reflexions que fan col·lectius de persones immigrades, dones, persones amb retards evolutius i handicaps, malalts, alumnes excepcionals, alumnes lents, persones amb diferents estils cognitius, poden ser una eina valuosíssima per plantejar un marc pedagògic més ampli i necessàriament més complex.

Un element clau en aquest procés, és la valoració de la Diversitat Humana. És a dir, valorar la diversitat humana, no pel fet que és diversa, sinó perquè se li troba un sentit. Estudiar el sentit d'aquesta diversitat és una qüestió pendent. No queda clar que puguem fer transposicions des d'altres àmbits científics en els quals actualment es valora la diversitat (per exemple, el concepte de biodiversitat en Biologia), però sí que es poden fer plantejaments globals sobre el col·lectiu humà, com a col·lectiu heterogeni. I en aquesta direcció no podem oblidar el que implica ser humà.

«La humanitat se'ns mostra, en primer lloc, com un sentiment individual vivenciat de pertànyer, no tan sols a una espècie biològica, sinó a una identitat subjectiva que fa que es reconegui en l'altre, o sigui en l'estrany, un *alter ego* potencial»⁵.

(4) Certau, M. (1987) «Pour une école de la Diversité», a *L'éducation multiculturelle*. Paris, OCDE.

(5) Morin, E. (1983) *La vida de la vida*. Madrid, Cátedra.